

MAKTABGACHA TA'LIMDA BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISHGA XIZMAT QILUVCHI INNOVATSION METODLAR

Andijon viloyati Izboskan tumani
2-son DMTT Logoped o'qituvchisi
Xosilova Nodiraxon Mahammadjonovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar nutqini rivojlantirishda qo'llaniladigan innovatsion metodlar mazmuni va ahamiyati yoritilgan. Jumladan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, o'yin texnologiyalari, storytelling (hikoya yaratish), Montessori yondashuvi, muammoli vaziyatlar asosida o'qitish hamda interaktiv metodlarning nutqiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi o'rni tahlil qilingan.

Аннотация: В данной статье рассматриваются содержание и значение инновационных методов, используемых в дошкольных образовательных организациях для развития речи у детей. В частности, анализируется роль информационно-коммуникационных технологий, игровых технологий, рассказывания историй, подхода Монтессори, проблемно-ориентированного обучения и интерактивных методов в формировании речевых компетенций.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, nutqni rivojlantirish, innovatsion metodlar, interaktiv ta'lim, o'yin texnologiyalari, storytelling, Montessori yondashuvi, muammoli vaziyat, bog'langan nutq.

Ключевые слова: дошкольное образование, развитие речи, инновационные методы, интерактивное образование, игровые технологии, рассказывание историй, подход Монтессори, проблемная ситуация, связная речь.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda nutqni rivojlantirish — ularning kelajakdagi ta'lim jarayoni, muloqot madaniyati hamda ijtimoiy moslashuviga bevosita ta'sir etuvchi muhim omillardan biridir. Nutq bolaning tafakkuri, idroki, xotirasi va emotsional holati bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u bolalarning o'z fikrini erkin ifoda etish, tinglash, tushunish va muloqotga kirishish ko'nikmalarini shakllantiradi. Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar rivojlangan davrda maktabgacha ta'lim tizimida bolalar nutqini rivojlantirishga qaratilgan **innovatsion metodlarni** qo'llash dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Innovatsion metodlar — bu ta'lim-tarbiya jarayonini yangicha tashkil etish, bolaning nutqiy imkoniyatlarini ochib berish va rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik usullar majmuasidir. Ushbu metodlar an'anaviy mashg'ulotlardan farqli ravishda bolani faollikka undaydi, mustaqil fikrlash va muloqotga kirishish ko'nikmalarini kuchaytiradi.

Innovatsion metodlar bolalarda nutqiy faollikni oshiradi, o'rganish jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Ayniqsa, zamonaviy pedagogik yondashuvlar bolalarning tabiiy qiziqishi, o'yin faoliyati va ijodiy fikrlashini nutq bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturida belgilangan bolalarga ta'lim berishda kompetentsiyaviy yondashuvning muhim qismi sanaladi. 6-7 yoshli bolaning umumiy muhim kompetentsiyalari sifatida birinchi navbatda, kommunikativ kompetentsiya, ya'ni muloqot vositalaridan turli vaziyatlarda foydalana bilish ko'nikmasini shakllantirish belgilangan. Shunday ekan, MTTda har bir ta'limiy faoliyat mazmunida bolaning nutqini o'stirish va muloqotchanlik ko'nikmalarini shakllantirish asosiy vazifa hisoblanadi. Bola yangi bilimlarni o'yinlar va didaktik vositalar asosida o'zlashtirganida samaradorlik yuqori bo'ladi. Ya'ni badiiy adabiyotni oddiy o'qib berishdan ko'ra innovatsion ta'lim texnologiyalarini qo'llagan holda faoliyatga tatbiq etish har bir bolaning nutqini rivojlantirish jarayonini ta'minlaydi, tezlashtiradi va shu bilan ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi. Buning uchun maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishning yangi texnologiyalarini ishlab chiqish va jarayonda faol qo'llash talab etiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini shakllantirish muhim va qiyin vazifadir.

Aynan MTTda nutq o'stirish jarayonida badiiy adabiyotning o'rni beqiyosligini e'tirof etgan holda, badiiy asarlarni yangi texnologiyalar vositasida bolalarga o'rgatishning samaradorligi yuqori ekanligini kuzatdik. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish ko'p jihatdan quyidagilarning to'g'ri hal etish bilan bog'liq:

- nutqni rivojlantirishga doir didaktik materiallar tarkibiga ota-onalar, tarbiyachining ma'lum maqsadga qaratilgan nutqi, bolalarga o'qib yoki aytib beriladigan ertak, she'r, qo'shiqlar, hikoyalar muntazam kiritilishi;
- ta'limning didaktik materiallarni foydalanadigan tarzda zamonaviy tashkil etilishi;
- ta'limiy o'yinlarda bolalarning faol nutqiy muloqotda bo'lishini ta'minlash. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi bolalarning nutq qobiliyatini shakllantirishda quyidagi qiyinchiliklarga duch kelmoqda:
 - har bir bolaning individual qobiliyatlarini aniqlash va mos ravishda rivojlantirish;
 - hamkorlikka asoslangan ta'lim munosabatlarida bolani faollashtirish;
 - nutqiy qobiliyati yashirin bolalar bilan olib boriladigan alohida o'yinli vaziyatlar yaratish.

Shunday qilib, an'anaviy ravishda badiiy asarlarni o'qib berishdan ko'ra innovatsion shaklda badiiy asar bilan tanishtirishning amaliy afzalliklarini

tasniflaymiz. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun an'anaviy ta'limiy faoliyat tarbiyachining hikoya qilib berishi, o'qib berishi va takrorlatgan holda yod oldirishini tan oladi. Ammo tajriba shuni ko'rsatadiki, bolalar tarbiyachining hikoyasini kichik o'zgarishlar bilan takrorlaydilar, hikoyalar kambag'al so'zlar vositasida talqin qilinadi xolos. Shuning uchun, hikoyani o'qib berish jarayni nihoyasiga yetgach, bolalardan qayta hikoya qilib berish emas, shu hikoya asosidagi aralash kartinkalarni magnitli doskaga o'z o'rniga ko'ra terib chiqishini talab etadigan "Rasmlarning o'rnini top" o'yini bolalarni faol nutqiy vaziyatga undaydi. Ular voqealar ketma-ketligiga ko'ra rasmlarni izlab topish jarayonida nafaqat nutqi balki, diqqati, kuzatuvchanligi, mantiqiy fikrlashi rivojlanadi. O'zlari hosil qilayotgan hikoya kompozitsiyasini kuzatish tarbiyalanuvchilarni faollashtiradi va yangi so'zlar bilan tasvirlashga urinadi. Ushbu faoliyat bolalarni zerikishdan himoya qiladi, butun guruhni qayta hikoya qildirishga imkon bo'lmagan taqdirda, bu usul vositasida barcha bolalar ish jarayoniga jalb etiladi.

Nutqni rivojlantirishda innovatsion metodlarning asosiy maqsadi:

- bolaning so'z boyligini kengaytirish;
- tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni shakllantirish;
- bog'langan nutqni rivojlantirish;
- muloqot madaniyati va dialogik nutqni mustahkamlash;
- ijodiy va erkin fikrlashni rag'batlantirish.

Nutqni rivojlantirishning asosiy vazifalari - so'z

boyligini boyitish va faollashtirish, nutqning grammatik tuzilishini shakllantirish, izchil nutqqa o'rgatish maktabgacha yosh davrida hal qilinishini inobatga oladigan bo'lsak, ijodiy ta'lim texnologiyalariga alohida e'tibor qaratish lozim. Xususan, nutq o'stirish faollik markazini badiiy

qo'llanmalarga va didaktik materiallarga boy tarzda jihozlashga e'tibor berish kerak. Bolalar nutqining barcha qirralarini rivojlantirishga yo'naltirilgan mavzuga mos syujetli rasmlar to'plamlari, sahnalashtirishga mo'ljallangan o'yinchoqlar to'plamlaridan, bosma didaktik o'yinlardan tashkil topgan metodik bankni yaratish tarbiyachi zimmasidadir. Badiiy adabiyot bilan tanishtirish nutqni rivojlantirishda muhim rol o'ynashini e'tirof etgan holda, guruhlarda kitoblar burchaklari va "Aqlli kitoblar tokchasi" tashkil etilishi muhim. Chunki tarbiyalanuvchilar bunday materiallar bilan bevosita yangi taassurotlar, bilim, ko'nikmalar bilan tanishadi. Dialogik, hissiy jihatdan boy nutqi shakllanishi uchun qulay muhitda bo'ladi. Badiiy asarlar vositasida bolalarning nutqi va tafakkuri rivojlanar ekan, bir paytning o'zida bog'lanishli dialogga kirishadi, fikrlarini bayon etishga kirishadi. Bu bolaga zavq va quvonch bag'ishlaydi, bu tuyg'ular nutqni faol idrok etishni rag'batlantiradigan va mustaqil nutq faoliyatini yaratadigan eng kuchli vositadir.

O‘yin texnologiyalari asosidagi innovatsion metodlar

- “Rolga kirib gapirish” (sotuvchi-xaridor, shifokor-bemor);
- “Kim tez aytadi?” (tez aytishlar orqali);
- “Rasmga qarab hikoya tuzish”;
- “So‘z zanjiri” o‘yini;
- “Qaysi so‘z ortiqcha?” tahliliy o‘yini.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta’limda bolalar nutqini rivojlantirishda innovatsion metodlardan foydalanish ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi, bolalarda muloqotga kirishish, fikrni ravon bayon qilish, so‘z boyligini kengaytirish hamda bog‘langan nutqni shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, AKT, o‘yin texnologiyalari, storytelling, Montessori, muammoli vaziyat va interaktiv metodlar bolalarda nutqiy faollikni kuchaytirib, ularni mustaqil fikrlashga o‘rgatadi. Shu sababli har bir tarbiyachi va pedagog zamonaviy metodlarni amaliyotga tatbiq etishi, nutq rivojlantirish mashg‘ulotlarini qiziqarli va innovatsion tarzda tashkil etishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. — Toshkent, 2018.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Maktabgacha ta’lim tizimini takomillashtirishga oid me’yoriy hujjatlar to‘plami. — Toshkent, 2019.
3. Karimova S. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi (o‘quv qo‘llanma). — Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
4. Qodirova F. Bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi. — Toshkent, 2017.
5. Abdullayeva M. Maktabgacha ta’limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. — Toshkent, 2020.
6. Xolmatova N. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda o‘yin metodlaridan foydalanish. — Toshkent, 2019.